

**KONSEP MA'RIFAH MENURUT IMĀM AL-
GHAZĀLĪ: TERJEMAHAN DAN ANALISIS
*RISALĀH FI AL-MA'RIFAH***

MOHD NASIR BIN AYUB

**JABATAN AKIDAH DAN PEMIKIRAN ISLAM
BAHAGIAN PENGAJIAN USULUDDIN
AKADEMI PENGAJIAN ISLAM
UNIVERSITI MALAYA
KUALA LUMPUR
2003**

Perpustakaan Universiti Malaya

A511431006

**KONSEP *MA'RIFAH* MENURUT IMĀM AL-
GHAZĀLĪ: TERJEMAHAN DAN ANALISIS
*RISĀLAH FI AL-MA'RIFAH***

MOHD NASIR BIN AYUB

**DISERTASI INI DIKEMUKAKAN UNTUK
MEMENUHI KEPERLUAN IJAZAH SARJANA
USULUDDIN BAHAGIAN II
(SECARA KURSUS DAN DISERTASI)**

**JABATAN AKIDAH DAN PEMIKIRAN ISLAM
BAHAGIAN PENGAJIAN USULUDDIN
AKADEMI PENGAJIAN ISLAM
UNIVERSITI MALAYA
KUALA LUMPUR
2003**

DEDIKASI

Untuk...

Allahyarham Ayahanda tersayang Ayub b. Senik...

Semoga rohmu tetap utuh dipersada hatiku ...

Bonda tercinta Zainab bt. Jusoh...

Yang mendidik dan mencerahkan segala-galanya

Untukku mengenal erti kehidupan ini...

Semoga Allah memberi rahmat dan kasih sayang sebagaimana kalian sanggup

memelihara dan menjagaku ketika ku masih kecil...

Abang-abang, kakak-kakak serta adikku yang dikasih...

Abang Nan, abang Lah, Din, abang Din, kak Ani, kak Ana...

Tak lupa juga kepada kak Lah serta sanak saudara terdekat ...

Kalian adalah inspirasi hidup ini...

Segala pahit manis bersamamu mengukuhkan lagi keazamanku

dalam meniti hari-hari yang mendatang...

ABSTRAK

Mohd Nasir bin Ayub. Kajian tentang “Konsep *Ma’rifah* Menurut Imām al-Ghazālī: Terjemahan Dan Analisis *Risālah fi’ al-Ma’rifah*”. Disertasi ini disediakan untuk Jabatan Akidah Dan Pemikiran Islam, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur 2003. Kajian ini berkisar tentang *ma’rifah* yang merupakan salah satu unsur terpenting dalam ilmu tasawwuf. *Ma’rifah* merupakan suatu pemberian khusus daripada Allāh Ta’ālā kepada setiap hambaNya yang bertakwa. Untuk itu, *ma’rifah* hanya dapat dicapai apabila hamba dapat menuruti segala perintah Allāh Ta’ālā dan meninggalkan segala laranganNya. Kajian ini membicarakan tentang hati yang menjadi wadah untuk mencapai hakikat *ma’rifah* tersebut. Dalam hal ini, hati hendaklah dijaga dan dibajai dengan cahaya keimanan. Proses penyucian jiwa (*tadhkiyyah al-nafs*), mengenal diri (*ma’rifah al-nafs*) dan mengingati Allāh (*dhikr Allāh*) mempercepatkan hamba sampai ke martabat tersebut. Namun begitu, terdapat beberapa halangan untuk sampai kepada hakikat *ma’rifah* tersebut di antaranya ialah nafsu. Kekotoran hati dan kegelojohan nafsu menyebabkan cahaya *ma’rifah* semakin jauh dan kian malap. Kajian ini menyingkap apakah yang dimaksudkan dengan hakikat *ma’rifah*, unsur-unsur terpenting mencapai *ma’rifah*, halangan-halangan serta kaedah untuk mencapai *ma’rifah*. Ia juga menyentuh tentang *afwāl* seorang wali yang sampai kepada martabat *ma’rifah Allāh*. Kesemua perbincangan di atas dirumus berdasarkan teks risalah Imām al-Ghazālī iaitu “*Risālah fi’ al-Ma’rifah*”.

ABSTRACT

Mohd Nasir bin Ayub. Study of "Imam al-Ghazali's Concept of Knowledge: Translation and Analysis of *Risālah fi' al-Ma'rifah*". This thesis is prepared for the Department of 'Aqidah and Islamic Thought, Academy of Islamic Studies, Universiti of Malaya, Kuala Lumpur 2003. It focuses on the concept of knowledge (*ma'rifah*) as the most important element in mysticism. Knowledge is ordinarily awarded by Allāh to His pious people. For that, Knowledge could be acquired by those who obey all Aliāh's commands. It explains the soul of human being that acts as a center of knowledge. In this matter, the soul should be controlled by the light of iman. The process of purifying the soul (*tadhkiyyah al-nafs*), knowing the reality of nafs (*ma'rifah al-nafs*) and the *dhikr* of Allāh (*dhikr Allāh*) will strongly enhance oneself to reach such level. However, the nafs passion will be continually the obstacle. Filthy soul and uncontrollable passion surely will make knowlwdge disappear from oneself. This study explains the reality of knowledge, the most important element and the obstacles faced by pious people and the effective formulas to achieve knowledge. *Aḥwāl* of wali (muslim saint) is explained specifically and written based on Imām al-Ghazālī's, treatise namely "*Risālah fi' al-Ma'rifah*".

PENGHARGAAN

Penulis memanjatkan kesyukuran ke hadrat Allah s.w.t. di atas keizinan dan limpah kurniaNya yang tidak terhingga, selawat dan salam kepada junjungan besar Nabi Muhammad s.a.w. di atas usaha dakwah dan jihadnya yang membolehkan umat manusia mengenal erti iman dan Islam. Seterusnya membolehkan setiap hambaNya menjalankan ketaatan dengan penuh kekhusukan dan keikhlasan.

Penulis mengucapkan jutaan terima kasih khususnya kepada bonda tercinta dan ahli keluarga terdekat kerana memberi sokongan dan dorongan untuk menyambung pelajaran hingga kini. Sokongan moral dan material yang dilaburkan kepada penulis selama berlangsungnya pembelajaran ini tidak akan dipersiaikan. Kalian adalah inspirasi perjuangan ini.

Ucapan terima kasih juga dihulurkan kepada semua pensyarah-pensyarah di Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur terutama sekali pensyarah-pensyarah di jabatan Akidah Dan Pemikiran Islam. Terima kasih yang tak terhingga khususnya kepada Encik Wan Suhaimi bin Wan Abdullah yang banyak mencetuskan idea dalam memantapkan lagi disertasi ini serta kesanggupan beliau menyelia dan membimbing hingga ke noktah yang terakhir. Teguran dan bimbingan daripada beliau adalah hikmah yang tak termilai harganya.

Sekalung budi dihulurkan buat rakan-rakan yang telah memberi semangat dan bantuan yang diperlukan semasa menyiapkan disertasi ini. Tidak lupa juga buat insan yang prihatin dan memahami diri ini. Kalian semua adalah guruku. Hanya Allah s.w.t. sahaja yang dapat membala jasa baik kalian. Akhirnya, penulis mengharapkan agar pengkajian ini dapat memberi sumbangan kepada kesedaran rakyat Malaysia ke arah perihalnya mengenal Allah s.w.t. dalam setiap amal ibadat yang dilakukan.

Wassalam.

Yang benar,

Mohd Nasir bin Ayub
Kg Manek Urai,
18050 Kuala Krai,
Kelantan Darul Naim.

Jabatan Akidah Dan Pemikiran Islam,
Akademi Pengajian Islam,
Universiti Malaya,
Kuala Lumpur

Tarikh: 13 September 2003
Bersamaan: 16 Rejab 1424 H.

ISI KANDUNGAN

ISI KANDUNGAN

HALAMAN

BAB I PENDAHULUAN

1.1. Pengertian Tajuk Dan Perumusan Masalah.	2
1.2. Alasan Pemilihan Tajuk	4
1.3. Kajian Terdahulu	8
1.4. Objektif Kajian	14
1.5. Hipotesis Kajian	15
1.6. Metodologi Penyelidikan	16
A) Metod penentuan subjek	17
B) Metod pengumpulan data	18
C) Metod analisis data	20
D) Metod Penterjemahan	22
1.7. Sistematika Penyelidikan	22

BAB II KETOKOHAN IMĀM AL-GHAZĀLĪ

2.1. Mengenali Imām al-Ghazālī	26
2.2. Riwayat Hidup Dan Karya Penulisan Imām al-Ghazālī	28
2.3. Kajian Biografi Dan Pemikiran Imām al-Ghazālī	34
2.3.1. Pengkajian Dan Tulisan Dalam Bahasa Melayu Dan Bahasa Inggeris Di Malaysia	35
2.3.2. Pengkajian di Luar Malaysia	43
2.4. Tokoh Ensiklopedik Umat Islam Kurun Ke-5	53

2.5. Imām al-Ghazālī Dan Taṣawwuf	56
2.6. Tasawwuf Menurut Imām al-Ghazālī	60

BAB III KONSEP MA'RIFAH MENURUT IMĀM AL-GHAZĀLĪ

3.1. Kerohanian Dalam Islam	66
3.2. Pentakrifan Ma'rifah Menurut Kaum Sufi	71
3.3. Ma'rifah Menurut Imām al-Ghazālī	75
3.4. Mengenal Hakikat ma'rifah	84
3.4.1. Perbezaan Di Antara Ilmu Dan Ma'rifah	86
3.4.2. Ilmu Yang Khusus Kepada Ahlinya	91
3.4.3. Ilmu Laduni Dan Keistimewaannya	92
3.5. Hakikat Hati, Roh, Akal Dan Jiwa.	94
3.6. Langkah-Langkah Untuk Mencapai Ma'rifah	101
3.6.1. Kaedah Mengenal Diri (<i>Ma'rifah al-Nafs</i>)	102
3.6.2. Kaedah Penyucian Jiwa (<i>Tadhkīyyah al-Nafs</i>)	105
3.6.2.1. Definisi <i>Tadhkīyyah al-Nafs</i>	106
3.6.2.2. <i>Al-Nafs</i> Dalam <i>al-Qur'an</i>	110
3.7. Peranan Jiwa, Hati Dan Akal Dalam Mencapai Ma'rifah	113

BAB IV *RISĀLAH FĪ AL-MA'RIFAH* OLEH IMĀM AL-GHAZĀLĪ : TERJEMAHAN DAN ANOTASI

4.1. Pendahuluan Terjemahan	118
4.1.1. Pengenalan <i>Risālah fī al-Ma'rifah</i>	118
4.1.2. Kandungan <i>Risālah fī al-Ma'rifah</i>	120
4.1.3. Metod Terjemahan	125
4.2. Terjemahan Teks <i>Risālah fī al-Ma'rifah</i>	128
4.2.1. Pembahagian Ma'rifah	128

4.2.2. Hubungan Ilmu Dan Amal	129
4.2.3. Hakikat Nafsu	130
4.2.4. Sifat-Sifat Nafsu	131
4.2.5. Rupa Nafsu	132
4.2.6. Kedudukan Nafsu Pada Badan	133
4.2.7. Lintasan Nafsu Dan Was-Was Syaitan	134
4.2.8. Alamat Orang Yang Matlamatnya Mendidik Nafsu	136
4.2.9. Pembahagian Nafsu	136
4.2.10. Pada Memilih Sahabat	137
4.2.11. Perkara Apakah Nafsu Menyerupainya	138
4.2.12. Hubungan Antara Orang Bertaubat, Orang Yang Meninggalkan Dunia Dan Orang Yang Mengenali Allah (<i>al-Tā'ibūn wa al-Zāhidūn wa al-'Ārifūn</i>).	139
4.2.13. Sifat-Sifat Ketuhanan	140
4.2.14. Sekhusus Sifat Bagi Allah Ta'ālā	142
4.2.15. Peringkat-Peringkat ' <i>Ārifūn</i>	142
4.2.16. Hakikat Ma'rifah	145
4.2.17. Tanda Orang-Orang ' <i>Ārif</i>	147
4.2.18. Syarat-Syarat <i>Ma'rifah Allah</i>	149
4.2.19. Perbezaan Di Antara ' <i>Ibādah</i> dan ' <i>Uhbādiyyah</i>	150
4.2.20. Fasal Pada Hijab Hamba Dengan TuhanNya	151
4.2.21. Hakikat Dunia	152
4.2.22. Syurga	152
4.2.23. Penglihatan (<i>al-Ru'yah</i>)	153
4.2.24. Khidmat Dan Penghormatan (<i>al-Khidmah wa al-Hurmah</i>)	153
4.2.25. Fasal Pada Cita-Cita, Kehendak Dan Angan-Angan (<i>al-Himmah wa al-Irādah wa al-Maniyah</i>)	154
4.2.26. Fasal Pada Pengasingan Dan Pemisahan (<i>al-Tajrīd wa al-Tafriq</i>)	155
4.2.27. Fasal Pada Perjuangan, Penyingkapan Dan Penyaksian (<i>al-Mujāhadah wa al-Mukāsyafah wa al-Musyāhidah</i>)	156

4.2.28. Fasal Pada Adab, Kehebatan Dan Keagungan (<i>al-Adab wa al-Haybah wa al-Ta'zīm</i>)	157
4.2.29. Fasal Pada Bisikan Hati (<i>al-Khwāṣṣ</i>)	158
4.2.30. Tauhid, Ma'rifah, Iman Dan Islam	159
4.2.31. Fasal Pada Menerangkan [Hubungan Antara] Syariat Dan Hakikat	159
4.2.32. Fasal Pada Kebijaksanaan (<i>al-Hikmah</i>)	160
4.2.33. Fasal Pada Kebinasaan Dan Kekekalan (<i>al-I'anāt wa al-Baqā'</i>)	161
4.2.34. Fasal Pada Mengingat Allāh (<i>al-Dhikr</i>)	163
4.2.35. Siapakah Dia [Yang Dikatakan] Wali?	166
4.2.36. Fasal Pada Permulaan Dan Pengakhiran (<i>al-Ibtidā' wa al-Intihā'</i>)	167
4.2.37. Fasal Pada Bala-Bala	169
4.2.38. Fasal Pada Mabuk (<i>al-Sakr</i>)	170
4.2.39. Kembali Pada Pembahagian Nafsu	171

BAB V PENUTUP

5.1. Kesimpulan	174
5.2. Kepentingan Kajian Teks Klasik	177
5.3. Kesan Ma'rifah	178
5.4. Saranan	179

Bibliografi

Lampiran

SENARAI KEPENDEKAN

a.s	:	‘Alayhi al-Salām
BAHEIS.	:	Bahagian Hal Ehwal Islam
Bhd.	:	Berhad
Bhg.	:	Bahagian
b.	:	Bin
bt.	:	Binti
c.	:	Cetakan
Dr.	:	Doktor
DBP	:	Dewan Bahasa dan Pustaka
ed.	:	Edit
H.	:	Hijrah
Hj.	:	Haji
h.	:	Halaman
Ibid.	:	(Ibidem) rujukan karya, artikel dan lain-lain yang telah disebut sebelumnya.
ISTAC	:	Institut Antarabangsa Pemikiran Dan Tamadun Islam
IPTA	:	Institut Pengajian Tinggi Awam
IPTS	:	Institut Pengajian Tinggi Swasta
j.	:	Jilid
JPM	:	Jabatan Perdana Menteri
juz.	:	Juzuk

k.w.	:	Karramallāhu Wajhah
M.	:	Masihi
M.A	:	Master of Arts
m.	:	Mati / meninggal dunia
op. cit.	:	(Opera Citato), karya yang telah disebut sebelumnya, diselangi dengan satu atau beberapa karya yang lain.
Ph.d	:	Doctor of Philosophy / Doktor Falsafah
r.a.	:	Rađiyallāhu ‘Anhu / ‘Anhum
Risālah	:	Risālah fī al-Ma‘rifah
sunt.	:	Suntingan
s.a.w.	:	Şallallāhu ‘Alayhi Wasallam
s.w.t.	:	Subḥānahu Wata‘ālā
Snd.	:	Sendirian
T.P.	:	Tanpa Penerbit
t.t.	:	Tanpa Tarikh
T.T.P.	:	Tanpa Tempat Penerbit
terj.	:	Terjemahan
UIAM	:	Universiti Islam Antarabangsa Malaysia
Vol.	:	Volume
YADIM	:	Yayasan Dakwah Islamiah Malaysia

PANDUAN TRANSLITERASI

Penukaran dari tulisan Arab ke tulisan Rumi dalam penulisan disertasi ini adalah berdasarkan transliterasi yang telah ditetapkan oleh Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya di dalam buku panduan penulisan tesis/disertasi Ijazah Tinggi, keluaran 2001. Ianya seperti berikut:

KONSONAN			
Huruf Arab	Nama dan Transkripsi	Huruf Arab	Nama dan Transkripsi
ء ، ٰ	a , '(Hamzah)	ض	d
ب	b	ط	t
ت	t	ظ	z
ث	th	ع	'
ج	j	ف	gh
ح	h	غ	f
خ	kh	ق	q
د	d	ك	k
ذ	dh	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
س	s	ه	h
ش	sy	و	w
ص	ṣ	ي	y
		ة	h

VOKAL

Vokal Panjang		Vokal Pendek	
Huruf Arab	Huruf Rumi	Huruf Arab	Huruf Rumi
ا	ā	ـ	a
و	ū	ـ	u
ي	ī	ـ	i

DIFTONG

Huruf Arab	Nama dan Transkripsi
أو	aw
أي	ay
إي	iy/i
uw	uvw